

DEDICAȚII IMPERIALE DIN TOMIS

MARIA BĂRBULESCU, ADRIAN RĂDULESCU

Cum arătam în numărul precedent al revistei *Pontica*¹, continuăm să prezentăm unele inscripții apărute la Tomis (Constanța), în vederea lămuririi lotului de inedite din acest important centru vest-pontic; de această dată ne-am oprit asupra a două dedicații în limba greacă, păstrate fragmentar, care pot fi raportate la descoperiri mai vechi din metropola Pontului Stâng, fără să se identifice cu acestea².

1. Prima piesă la care ne referim, a fost găsită întâmplător în anul 1985, în zona bisericii "Schimbarea la Față", de pe strada Mircea cel Bătrân din Constanța*. Dimensiuni: $\bar{\iota}$ = 0,18 m; $\bar{\iota}$ - 0,20 m; gr. = 0,07 m; i.l. = 3-4 cm (inv. 35806 Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța).

Inscripția, spartă sus și în părțile laterale, conservă fragmente din trei rânduri și baza de jos cu profilatură. Literele îngrijite, cu **apices**, sunt păstrate doar în parte în r. 1 și anume, baza unei haste verticale, Ω și o bară verticală, probabil de la T (Fig. 1).

Numele guvernatorului provinciei Moesia Inferior, Λ . Μυνίκ[ιος], menționat în finalul inscripției, ne ajută să întregim dedicația și să o încadrăm cronologic.

Într-adevăr, guvernatorul Moesiei Inferioare, **Lucius Minicius Natalis Quadronius Verus**, este cunoscut dintr-un mare număr de epigrafe, pe baza cărora s-a lămurit bogatul său **cursum honorum**; după ce a deținut consulatul în 139 p. Chr. și apoi magistratura de **curator operum publicorum et aedium sacrarum** în anul următor, a fost prezent în Moesia Inferior în calitate de legat imperial, probabil în intervalul 140/1 - 144 p. Chr.³

Legatia sa este ilustrată în Dobrogea de o dedicație de la Troesmis, adresată împăratului T. Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius, consul a III-a oară și Caesar-ului Verus de către "c(ives) R(omani) cons(istentes) canab(is) leg(ionis) V Mac(edonicae) su(b) Minicio Natale leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) dedic(ante) Cominio Secundo leg(ato) Aug(usti)"⁴.

1 Maria Bărbulescu, Adrian Rădulescu, *Pontica*, 27, 1994, p. 157-171.

2 Iorgu Stoian, *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine, II, Tomis și teritoriul său*, București, 1987, nr. 54 și 84.

* Informațiile privind descoperirea pieselor prezentate acum ne-au fost oferite de colegul Constantin Chera, prilej să-i mulțumim și pe această cale.

3 B.E. Thomasson, *Latecurli praesidium*, I. Göteborg, 1984, 20 b, col. 133, nr. 82. Em. Doruțiu-Boilă, *SCIVA*, 40, 1989, 2, p. 161 și 163 (140/141-144 p. Chr.) Vezi și Al. Avram, *SCIVA*, 47, 1996, 1, p. 5-8, nr. 1.

4 A. Rădulescu, *Pontica*, 1, 1968, 119-123, fig. 1. Em Doruțiu-Boilă, *ISM*, V. București, 1980, nr. 141.

Fig. 1.

Cel de al doilea monument epigrafic din zonă, pus în onoarea guvernatorului **L. Minicius Natalis Quadronius Verus**, în limba greacă, provine de la Callatis, cum aflăm de la Gr. Tocilescu⁵, document întregit și comentat de E. Ritterling⁶ și mai de curând de Al. Avram⁷, dar amintit, firește, de numeroși alți cercetători, cu prilejul prezentării carierei cunoscutului personaj⁸.

5 AEM, 19, 1896, p.108-109, nr. 63 = IGRRP, I, 653.

6 JÖAI, 10, 1907, p. 307-311, Vezi și A.R. Birley, The *Fasti* of Roman Britain, Oxford, 1981, p. 245.

7 Al. Avram, *op. cit.*, p. 5-7, notele 1-7. Idem, *ISM*, III, nr.115 (în pregătire), observă că misiunea moesică a acestui guvernator se reflectă în onomastica orașelor vest-pontice; nr. 70: Τ(ίτος) Αἰ(λίου) [Μ]ινί[κιος]...; [Τ(ίτος) Αἰ(λίου)] Μινίκιος Πούδε(ν)ς (în acuzativ) din vremea lui Marcus Aurelius; nr. 99: "[...Τ(ίτος) Αἰλίου Μινίκιος Ἀθαναίων, ὁ πρῶτος ποντάρχης καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ ἄρξας τῆς Ἐξαπόλεως, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τ(ίτος) Αἰλίου Μινίκιος Μοσχίων πο[ν]τάρχης ..." (172 p. Chr.); nr. 100 (copie). D.M. Pippidi, *ISM*, I, București, 1983, nr. 143 (Histria): Τίτος Αἰλίου Μιν[ου]κιανός / ποντάρχης τῆς Πενταπόλεως ἀπὸ [πατρὸς...] sec. III p. Chr.), provenit probabil din cunoscuta familie de la Callatis, cu *tria nomina* la data inscripției.

8 L. Petersen, *PIR*², V/2, 1983, M 620. *Supra* notele 3 și 7; Isabel Rodà de Mayer, *Dacia*, NS, 22, 1978, p. 219-223, nr. 1 amintește trei documente epigrafice din regiunea danubiană, care-l menționează pe acest guvernator.

Inscripțiilor din Dobrogea, menționate mai sus, li se adaugă acum micul fragment în limba greacă din Tomis, care trebuie analizat în raport cu **ISM**, II, 54 – o inscripție în onoarea lui Antoninus Pius, pusă de "βουλή δήμος] Πόντου μητροπόλεως Τόμεως", prin grija unui legat imperial rămas necunoscut. Pe piesă nu figurează cifrele care însoțeau δημαρχική έξουσία și ὑπάτος, dar se observă unele particularități și anume titlul de πατήρ πατρίδος (primit de Antoninus Pius în 139) este plasat imediat după Εὐσεβής, în loc să fie trecut după ὑπάτος, fapt mai rar întâlnit înainte de 146, precum și lipsa salutării ca imperator (αὐτοκράτωρ) notată, deși nu întotdeauna, după 142-143. Inscripția a fost încadrată, pe baza acestor date, în intervalul 139-144 p. Chr.⁹, fiind atribuită unuia din guvernatorii provinciei din această perioadă: **(M.) Antonius Hiberus** sau **L. Minicius Natalis Quadronius Verus**¹⁰.

ISM, II, 54 este o placă de marmură conservată în partea dreaptă, care conține, conform restituirii propuse, 68-73 litere pe rând**, din care 46-47 căzute în spărtură. Spațiul rezervat numelui guvernatorului, din r.6, trebuie să fi fost de 17-18 litere, ceea ce ar indica mai degrabă un personaj cu un nume mai scurt, decât cu un polynim.

Așadar, ar putea fi luat în discuție **(M.) Antonius Hiberus**, amintit în regiunea noastră în cunoscuta inscripție conținând plângerea sătenilor din Χόρα Δάγει, din teritoriul histrian¹¹, legat aflat în fruntea provinciei la sfârșitul domniei lui Hadrian și începutul celei a lui Antoninus Pius¹², probabil între 137-140/1, cum a precizat de curând Em. Doruțiu-Boilă¹³.

Dacă ne referim la cel de al doilea guvernator propus, dedicația din Tomis trebuia să conțină numele său complet, respectiv r.5-6 ale **ISM**, II, 54 s-ar fi cerut completate:

"δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ..... ὑπάτω τὸ γ', βουλή δήμος] Πόντου μητροπόλεως [Τόμεως ἐπιμεληθέντος Λ(ουκίου) Μινίκιου Νατάλιδος Κουαδρωνίου Οὐήρου πρεσβευτοῦ] τοῦ Σεβ(αστοῦ) καὶ ἀντιστρατήγου"

Rândul 6 al inscripției menționate, ar depăși în acest caz lungimea celor precedente, ceea ce ar impune transcrierea prescurtată a numelui guvernatorului¹⁴, nefirească într-un act oficial, cum observăm pe dedicațiile de la Callatis¹⁵ și pe cea recentă din Tomis.

9 E. Coliu, în Istros, I, 2, 1934, p. 262-266, cf. I. Stoian, **Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis**, București, 1962, p. 104, pl. XXI, fig. 2.

10 Idem, **ISM**, II, nr. 54.

** **Ibidem**, r.1-2.

11 **ISM**, I, nr. 378, B, r. 10-19: "... ο[ι] ἐκ τοῦ λεγο/μέν[ο]υ Λαϊκοῦ Πύργου ὁ/θεν ὠδεύετο αὕτη ἡ δη/μοσία ὁδὸς τὸ πρῶτον. / οἵτινες μὴ ὑποφέροντες / [τ]ὰς τε λειτουργίας καὶ τὰς / [ἀ]νγαρείας τῶ τότε χρό/[ν]ῳ ἐπέδωκαν βυ[β]λεῖ[ι] / διον Ἀ[ν]τωνίῳ Ἰ[β]ήρ[ω]...."

C, r. 15-19: "Secundu[m] supscri]ptionem Anton[i claris]/simi (sic) memoriae [iuri hae]/c leg[at]i supscriptio, [munera et]/angarias pra[ebeant]..." Rezoluția lui Antonius Hiberus era mai timpurie cu mai bine de 20 de ani decât cea a lui Iulius Severus față de sătenii din Χόρα Δάγει. Despre legatul din urmă vezi Em. Doruțiu-Boilă, **SCIVA**, 40, 1989, 4, p.334-338. Ioan I.C. Opris, Mihai Popescu, **Thraco-Dacica**, XVII, 1-2, 1996, p. 189-190.

12 W. Eck, **Chiron**, 13, p. 200, n.563. B.E. Thomasson, **op. cit.**, col. 146 (care-l include totuși pe Antonius Hiberus printre legații "incerti aevi").

13 **SCIVA**, 40, 1989, p. 159-160 și 163.

14 Vezi **ISM**, V, nr. 141: "Minicio Natale"; de această dată, inscripția este pusă de **cives Romani** și nu direct de guvernator, fără să presupună transcrierea în întregime a numelui său.

15 Al. Avram, **loc. cit.**

Fără ca apartenență **ISM**, II, 54 să poată fi lămurită pe deplin¹⁶, asemănarea celor două dedicații tomitane, ne îndeamnă să credem că ele au fost ridicate prin grija aceluiași guvernator, al cărui nume s-a păstrat fragmentar pe cea de a doua epigrafă:

[Αὐτοκράτορι Καίσαρι, νεοῦ Ἀδριανοῦ υἱῶ, θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱανῶ,
θεοῦ Νέρουα
ἐκγόν]ω, Τ[ι(τω)Αιλίω Ἀδριανῶ Ἀντωνείνω Σεβαστῶ Εὐσεβεῖ πατρὶ πατρί-
δος, ἀρχιερεῖ μεγίστω]
δημα]ρχικῆς [ἐξουσίας τὸ..., ὑπάτω τὸ γ', βουλή δήμος Πόντου μητροπόλεως
Τόμεως ἐπιμελη-
θέντος] Λ(ουκίου) Μινίκ[ιου Νατάλιδος Κουαδρωνίου Οὐήρου πρεσβευτοῦ τοῦ
Σεβ(αστοῦ) καὶ ἀντιστρατήγου

În traducere:

"Împăratului Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius, fiu al divinului Hadrian, nepot al divinului Traian Parthicul, strănepot al divinului Nerva, părinte al patriei, mare preot, [investit] cu puterea tribuniciană pentru a... oară, consul pentru a treia oară, sfatul și poporul din metropola Pontului, Tomis, prin grija lui Lucius Minicius Quadronius Verus, legat imperial propraetor".

Am plasat și noi titlul de πατήρ πατρίδος după Εὐσεβῆς ca în **ISM**, II, 54, deoarece la date apropiate forma adoptată trebuie să fi fost aceeași, cu atât mai mult cu cât titlurile imperiale se păstrează aproximativ în aceeași ordine și pe **ISM**, V, 141 de la Troesmis: "Imp(eratori) T(ito) Ael(io) Had(riano) Antonino Aug(usto) Pio p(atri) p(atriciae) tr(ibunicia) p(otestate) co(n)s(uli) III..."¹⁷.

Dedicația se adaugă, așadar, celorlalte monumente epigrafice din regiune care-l amintesc pe **L. Minicius Natalis Quadronius Verus**, legat care va fi activat cu atât mai mult la Tomis – μητρόπολις Πόντου, titlu consemnat cu siguranță și pe documentul de față, devenit apoi deosebit de frecvent pe monede și în inscripții¹⁸.

Inv. 14198 MINA Constanța. Inscripție bilingvă descoperită pe malul de vest al lacului Tâbăcărie, în partea dinspre cartierul Tomis Nord din Constanța. Dimensiuni: î = 0,425 m; l = 0,43 m; gr = 0,145 m. Înălțimea literelor este de 4,8 – 5 (6) cm.

În rândul 1, O, de dimensiuni mai mici (1,4 cm), este înscris în C; E este ligat cu T, cum observăm în spărtură. În r.2, N apare ligat cu T și cu I (de două ori); la sfârșitul rândului se păstrează două bare verticale, probabil de la ΠΙ. În r. 3, după S, se distinge în porțiunea martelată, urmele câtorva litere **P, S, M, I**, din numele lui Geta – [P(ublio) Septimio]. În r.6, o bară superficială orizontală trasată în brațul drept al literei N, indică A ligat cu N (fără ca A să apară aici cu bară mediană unghiulară, ca în restul textului grecesc).

Inscripția de față se aseamănă cu **ISM**, II, 84, ambele piese păstrând urmele unui

16 Em. Dörftu-Boilă, *op. cit.* p. 160, nota 14, consideră că întregirea numelui lui Antonius Hiberus pe inscripția tomitană nu este deocamdată justificată.

17 Cu omiterea aici a titlului de **Pontifex Maximus**.

18 **ISM**, II, nr. 54, 58, 59, 61, 70, 71, 72, 82, 85, 91, 96, 87, 92, 101, 105, 108, 110 : μητρόπολις Τόμις; μητρόπολις Πόντου Τόμις; μητρόπολις τοῦ Εὐωνύμου Πόντου Τόμις. M. Bărbulescu, A. Radulescu, *Pontica*, 24, 1991, p. 130-141, nr. 3-4 (Valerianus și Gallienus; M. Aurelius Claudius): **Metropolis Tomitanorum**.

Fig. 2.

nume martelat, cel al lui Geta.

Cele două fragmente nu fac parte, însă, din același monument epigrafic, deoarece câteva litere diferă, respectiv în textul de mai sus **epsilon** este lunar, iar în **ISM**, II, 84 este dreptunghiular; în cazul de față scrierea este mai îngrijită, chiar dacă în textul latin sunt mai frecvente ligaturile. Se adaugă mai ales faptul că pe ambele fragmente se păstrează o mică parte, identică, din filiația lui Septimius Severus, ceea ce dovedește existența a două exemplare și anume în **ISM**, II, 84... Θε[ο]ῦ Ἀδριανοῦ ἑκ[γ]ονον ...", iar aici tot astfel" ...Θεοῦ Ἀδριαν(οῦ) ἑκ[γ]ονον (cum spuneam mai sus, cu AN în ligatură și cu observația că numele imperiale apar mai rar abreviate, chiar și în filiație).

Fragmentul descoperit recent la Tomis, după cum deducem din începutul textului grecesc, se plasează în jumătatea stângă a inscripției, pe când **ISM**, II, 84, păstrează o parte din jumătatea dreaptă a unui alt exemplar.

Textul conservat aici pe 43 cm. lățime, conține 14 litere în r.2, unele ligate și 11 litere în r.5, fără ligaturi. Dacă luăm în considerare dispunerea pe rândurile păstrate, conținutul unui r. trebuie să fi fost de 94-104 litere*** (în textul latin și ceva mai puține în cel grecesc, unde ligaturile sunt mai rare), iar lățimea piesei de aproximativ 4 m, comparabilă cu **ISM**, II, 84; tot astfel, putem aprecia înălțimea inscripției, dispusă pe 13 rânduri, de aproximativ 1 m.

Dedicația de față permite corectarea, întrucâtva, a **ISM**. II, 84, ne referim la Tomis, care se intitulează **metropolis Tomitanorum**, mult mai firesc la data inscripției, decât **respublica Tomitanorum**, cum se completase în epigrafa citată (și tot acolo, în textul grecesc, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Τομεῖτων).

De asemenea, spațiul rămas liber la începutul r.6, înainte de **Metropolis**, ne arată că titulatura Iuliei Domna, notată în r. 5, care trebuia să continue și aici, era în realitate mai restrânsă, decât s-a întregit în **ISM**, II, 84.

Cum am arătat mai sus, elementele comune celor două dedicații sunt evidente, piesele fiind apopiate și ca mărime, cea descoperită recent la Tomis cu un număr de litere ceva mai mic pe rând :

[Imp(eratori) Caes(ari), Divi M(arci) Antonini Pii Germ(anici) Sarm(atici) fil(io), Divi Commodi fratri, Divi Antonini Pii nep(oti), Divi Hadriani pronep(oti), Divi Traiani Parth(ici)

abnep(oti), divi Nervae adnep(oti) L(ucio) Septimio Severo Pio Pertinaci Augusto Arabico, Adiabenico, Parthico Maximo Pont(ifici) Max(imo), trib(uncia) pot(estate) VIII

imp(eratori) XI, co(n)s(uli) II, p(atri) p(atriciae) pr]oco(n)s(uli) et Imp[(eratori) Caes(ari) L(ucii) Septimii Severi Pii Pertinacis Aug(usti) Arab(ici) Adiab(enici) Parth(ici) Max(imi) fil(io), Divi M(arci) Antonini Pii

Germ(anici) Sarm(atici) nep(oti)] Divi Antonini Pi[i pronep(oti), divi Hadriani abnep(oti), Divi Traiani Parth(ici) et Divi Nervae adnep(oti), M(arco) Aurelio Antonino Pio Fel(ici) Aug(usto),

trib(uncia) pot(estate) IV, proco(n)]s(uli) [et P(ublio) Septimio Getae nob(ilissimo)

*Caes(ari) Aug(usto) Severi Aug(usti) fil(io), Antonini Aug(usti) fratri et Iuliae Domnae Aug(ustae) matri castr(or)um et Augg(ustrorum)

Metrop[olis Tomitanorum per C(aium) Ovinium Tertullum, leg(atum)

*** Cu excepția rândurilor finale ale textului latin (6) și grecesc (13).

Augg(ustorum) pr(o) pr(aetore)

[Αὐτοκράτορα] Καίσαρα, Θεοῦ [Μ(άρκου) Ἀντωνεῖνου Εὐσεβοῦς Γερ(μανικοῦ) Σαρματ(ικοῦ) υἱόν, Θεοῦ Κομμόδου ἀδελφόν, Θεοῦ Ἀντωνεῖνου Εὐσεβοῦς

υἱωνόν, Θεοῦ Ἀ]δρι(α)ν(οῦ) ἔκγονον, [Θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ καὶ Θεοῦ Νέρουα ἀπόγονον, Λ(ούκιον) Σεπτίμιον Σεουήρον Εὐσεβῆ Περτίνακα Σεβ(αστόν)

Ἀραβ(ικόν) Ἀδιαβ(ηνικόν), Παρθ(ικόν) Μέγιστον, ἀρχιερέα μέγιστον, δημαρχικῆς ἐξουσίας δ', Αὐτοκράτορα ια', ὕπατον β', π(ατέρα) π(ατρίδος), ἀνθύπατον καὶ Αὐτοκρ(άτορα) Καίσα(ρα)

Λ(ουκίου) Σεπτίμιου Σεουήρου Εὐσεβοῦς Περτίνακος Σεβ(αστοῦ) Ἀραβ(ικοῦ), Ἀδιαβ(ηνικοῦ), Παρθ(ικοῦ) μεγίστου υἱόν, Θεοῦ Μ(άρκου) Ἀντωνεῖνου Εὐσεβοῦς Γερμ(ανικοῦ), Σαρμ(ατικοῦ)

υἱωνόν, Θεοῦ Ἀντωνεῖνου Εὐσεβοῦς ἔκγονον, Θεοῦ Ἀδριανοῦ ἀπόγονον, Μ(ᾶρκον) Αὐρήλιον Ἀντωνεῖνον Εὐσεβῆ Εὐτυχῆ Σεβ(αστόν), δημαρχικῆς

ἐξουσίας δ', ἀνθύπατον.. καὶ Π(ούπλιον) Σεπτίμιον Γέταν Καίσα(ρα) Σεβαστόν υἱόν τοῦ Αὐτοκρ(άτορος) καὶ Ἰουλίαν Δόμναν μητέρα στρατοπέδων καὶ Σεβ(αστῶν),

Μητρόπολις Τομεϊτῶν ἐπιμεληθέντος Γ. Ὀουινίου Τερτύλλου πρεσβευτοῦ τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀντιστρατήγου]****

În traducere:

"Împăratului Caesar Lucius Septimius Severus Pius Pertinax Augustus, Arabicul, Adiabenicul, Marele Parthic, fiul divinului M. Antoninus Pius Germanicul, Sarmaticul, fratele divinului Commodus, nepotul divinului Antoninus Pius, strănepotul divinului Hadrian, stră-strănepotul divinului Traian Parthicul, stră-strănepotul divinului Nerva, mare pontif, [investit] cu puterea tribuniciară pentru a IX-a oară [salutat ca] **imperator** pentru a XI-a oară, consul pentru a II-a oară, părinte al patriei, proconsul și Împăratului Caesar M. Aurelius Antoninus Pius Felix Augustus, Arabicul, Adiabenicul, Marele Parthic, fiul lui Lucius Septimius Severus Pius Pertinax Augustus, Arabicul, Adiabenicul, Marele Parthic, nepotul divinului Marcus Antoninus Pius Germanicul, Sarmaticul, strănepotul divinului Antoninus Pius, stră-stră-nepotul divinului Hadrian, stră-strănepotul divinului Traian Parthicul, stră-strănepotul divinului Nerva, [investit] cu puterea tribuniciană pentru a IV-a oară, proconsul, și lui Publius Septimius Geta, preanobilul Caesar Augustus, fiul lui Severus Augustus, fratele lui Antoninus Augustus și Iuliei Domna Augusta, mamă a taberelor și a Auguștilor, [a ridicat acest monument] metropola Tomitanilor, prin [grija lui] C. Ovinus Tertullus, legat imperial propraetor.

Cum se știe, **ISM**, II, 84 a putut fi datată, pe baza conservării în text a cifrelor puterii tribunciene, în anul 201, când la cărma provinciei se afla legatul C. Ovinus Tertullus (198-201/2 p. Chr.)¹⁹, guvernator care a figurat, cu siguranță, și pe dedicația de față *****, precum și pe multe alte documente epigrafice din provincie.

**** În **ISM**, II, 84 s-a completat în ultimul rând ".....ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος Τομεϊτῶν ἀνέθηκεν Γ. Οὐίνιος Τέρτυλλος πρεσβευτῆς Σεβαστῶν καὶ ἀντιστρατήγος καθιέρωσεν"

19 B.E. Thomasson, *op. cit.*, col 139, nr. 107 (198/201 p. Chr.), J. Fitz, *Die Laufbahn der Statthalter in der römischen Provinz Moesia Inferior*, Weimar, 1966, p. 49. I. Stoian, *Tomitana*, p. 120-122; **ISM**, II, nr. 82 și 83. R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, Buc., 1968, p. 191-196 (198-202 p. Chr.).

**** Datorită asemănării celor două piese am păstrat textul (și traducerea) foarte apropiate de **ISM**, II, nr. 84, cu modificările semnificate mai sus. Adăugăm, de asemenea, că filiația lui Geta, transcrisă în nr. 12, trebuie să fi fost mai restrâns redată decât în textul latin, din aceeași lipsă de spațiu.

Într-adevăr, două inscripții tomitane sunt ridicate în onoarea lui Septimius Severus și a familiei sale, pe prima alături de Plautallia (soția lui Caracalla) și tatăl său, (C.) Flavius Plautianus, prefectul pretoriului, numele din urmă fiind martelate; dedicația este pusă deopotrivă "pentru sacral senat și pentru sacrale lor armate și pentru prea strălucitul consular Ovinus Tertullus și pentru poporul metropolei Pontului Stâng – Tomis (... καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν στ/[ρα]τευμάτων καὶ κρατίστου ὑπατικοῦ/[Οο]υεινίου Τερτ[ύλλου καὶ δήμου τῆς/[το]ῦ Εὐωνύμου[Πόντου Μιτροπόλεως/ [Τ]όμεως...)" de către niște preoți și patroni²⁰.

Cea de a doua stelă din Tomis este dedicată tot lui Spetimus Severus și fiilor săi, Iuliei Domna și consularului, guverner al provinciei, Ovinus Tertullus, pentru "darul" (τὴν δωρεάν) pe care l-au făcut unei asociații, foarte probabil de închinători ai Cybele²¹.

Se cunoaște, de asemenea, contribuția deosebită a acestui guvernator la refacerea drumurilor provinciei, cum ne arată mai multe **miliaria** din anul 200 p. Chr., descoperite în Dobrogea, pe **limes**-ul Dunării de Jos și pe litoral, două exemplare provenind chiar din Tomis²².

Cele două dedicații imperiale din Tomis de mari dimensiuni^{*****}, sunt ilustrative pentru monumentalitatea care trebuie să o fi cunoscut orașul în epoca Severilor²³, justificând titlul de λαμπροτάτη μητρόπολις καὶ ἄτοῦ Εὐωνύμου Πόντου Τόμις, purtat de cetate în prima jumătate a sec. III p. Chr²⁴.

DÉDICACES IMPÉRIALES À TOMI

Résumé

On présente deux dédicaces fragmentaires trouvées fortuitement à Constantza (Tomi), lesquelles sont rapportées à deux découvertes épigraphiques plus anciennes de la métropole du Pont Gauche.

Le premier fragment (inv. 35806) – Musée d'Histoire nationale et d'Archéologie de Constantza) qui conserve partiellement le nom de gouverneur Λ. Μινίκ[ιος] a été analysé en relation avec une autre inscription tomitaine adressée à Antoninus Pius, mais qui ne conserve pas le nom du légat – ISM, II, 54. Les deux dédicaces ont été inscrites, probablement, par les soins du même gouverneur de la Mésie Inférieure, L. **Minicius Natalis Quadronius Verus** (140/1-144 ap. J.-C.), attesté dans la région à Troesmis, Callatis et maintenant à Tomi, et dont on connaît le **cursus honorum** par de nombreuses inscriptions de l'Empire Romain.

La deuxième dédicace, bilingue (inv. 14198 - MINAC) pourrait être datée, selon le

²⁰ *Ibidem*, nr. 82.

²¹ *Ibidem*, nr. 83.

²² M. Bărbulescu-Munteanu, A. Rădulescu, *Pontica*, 13., 1980, p. 140-148; *Pontica*, 24, 1991, p. 123-126.

^{*****} Textele par a fi scrise la scurt interval de timp, fără să cunoaștem dacă piesele au fost expuse pe același monument sau în locuri diferite.

²³ Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană sec. I-III e.n.*, București, 1977, p. 27; Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja romaine*, Buc., 1991, p. 33.

²⁴ ISM, II, nr. 92, 96, 97 și 105.

nom martelé de Geta (identifié par quelques lettres sur la pierre), à l'époque de Septimius Severus, étant adressée à celui-ci et à sa famille, pareillement à une autre inscription tomitaine de grandes dimensions, de l'an 201 ap. J.-C. – ISM, II, 84.

A partir du fragment récemment découvert à Constantza, on peut faire quelques corrections dans ISM, II, 84, à savoir, la ville est nommée **metropolis Tomitanorum**, ce qui semble plus adéquat à cette date-là, comme une série d'autres documents nous le prouvent, en non pas **respublica Tomitanorum**, comme on avait complété dans l'inscription mentionnée.

Les dimensions des deux pièces d'environ 4 m, et le texte qui semble être identique, témoignent brillamment de la monumentalité de Tomi à l'époque des Sévères et illustrent l'activité importante du gouverneur de la Mésie Inférieure, C. Ovinus Tertullus (198-201/2 ap. J.-C.), bien connu d'une série de documents épigraphiques de la province, incluant Tomi aussi.